

A másik üres helye

„Test és lélek – test vagy lélek elnyomása e hasonlatban a másakra, a társra utal. Bebörtönző és bebörtönzött szerepeit váltogatja a test, az én és a másik.”
(Vermes Katalin)

Nárcisszus, aki a tükör fölé hajol és közben beleszeret, elveszik önnön kétdimenziós képében, a tükör történetével kapcsolatban alapvető fontosságú mitológiai példa. Ettől ihletetten Freud egy egész fejlődési folyamatot nevezett el elsődleges és másodlagos nárcizmus néven. Az én mielőtt bármilyen tárgykapcsolatot létesítne, azaz bárkit szeretne önmagán kívül, először az autoerotizmus törvényei

szerint önmagát kell szeretnie. Esterházy Péter *Egy nő* című műve kiváló példa a nárcisztikus énkivetülésekre, valamint az én-te viszony áttételeinek értelmezésére.

Az álomhoz hasonlóan, az írás, az alkotási folyamat is nárcisztikus tevékenység, hiszen az én a saját energiáiban időzik és ezt a kalandját formálja át alkotássá. A „saját energia” a pszichoanalitikusok szerint a tudattalan mélységei, a nyelvfilozófusok szerint pedig a nyelv területe. Jacques Lacan szerint mindkettő, hiszen a tudattalan úgy működik, mint a nyelv, a nyelven keresztül beindulnak az emlékezeti folyamatok, és létrejön a tudattalanban, valamint az agyi idegpályákon a nyelvi megértés. A nyelv tehát biológiai működés is, mint azt az agykutatásokkal kapcsolatban feltárták, a mondat jelentésének kialakítása mindig előzetes tudásunkkal egybehangzóan működik. Így tehát az olvasás folyamán is aktiválódnak a tudattalan emlékei és a szociális kódok.

Lacan a *Másik* diskurzusaként határozta meg a tudattalant, a szubjektum maga is tárgykapcsolati relációkban létezik, azzal a különbséggel, hogy a másik vágya üres hely, derridai értelemben elkülönülő, amiről szó van, az mindig valami más, mint amiről szó van. Ezt Hamlet elemzése kapcsán mutatja be Lacan, az egyik jelöltnek hiányzik a jelölője és a hiányt akarja pótolni, a jelölő pótlásának kísérletére szolgálhat a nyelv is. Miként

Czapáry Veronika 65

A NŐISÉG ÖNREFEREN- CIALITÁSA, AVAGY MIT MONDHAT AZ EGY NŐ EGY NŐNEK?

pszichiátriai kísérletekben az anyától elválasztott csecsemő, amikor egyedül marad, játszani kezd, és szavakkal helyettesíti az Anyát, a hangokkal, szótagokkal, szavakkal való játék viszonylag rövid időn belül képes enyhíteni a hiányt, amit az Anya eltűnése okoz. A jelölő a másik helyén és a másik

66 beszédében hozzáférhetetlen, nem található. Görcsös helyettesítése az európai filozófiában istenről vagy a logoszról való gondolkodásban valósult meg. Az életet, amit a másíknak szentelünk, végül nem a másik adja vissza.¹ A nyelv strukturálja az egyént és a léteezést. Az érzések gondolatokhoz kötődnek, a gondolatok pedig a nyelv által jönnek létre, a nyelv új és új jelentéseket képes produkálni a mondatok és megértés terén. A test mindig központi szerepet kap ebben az értelmezésben, hiszen a test az, amin keresztül a *Másikhoz* közel kerülhetünk, egymás részesei lehetünk húsban és sejtben, az egész kémiában, ami a szerelmet határozza meg. Foucault szerint a szexualitásról szóló beszéd alakítja a köz és mindennapi gondolkodásunkat, azért ártalmas, mert táplálni kell az ilyen diskurzust. A szexualitásról való folyamatos beszéd a szexualitást valójában titokként kezeli, valaminek, amit fel kell fedezni, meg kell fejteni vagy éppen rejtegetni kell és ez támasztja alá azt az abnormális hisztériát is, ami uralja ezt a beszédet a Nyugati Kultúrában a szexualitás körül, és mivel súlyosan őrzött titokként kezelik, ezért vallani kell mindig ha róla van szó „...Nyugat-Európában legalábbis a vallomás lett az igazság előállításának lehető legfontosabbnak tartott technikája. [...] vallunk nyilvánosan és vallunk a magánéletben, vallunk a szüleinknek és vallunk a tanárainknak, az orvosoknak és szeretteinknek; és vallunk magunknak is, kéjes gyönyörűséggel és kínzó fájdalommal, bevalljuk magunknak, amit senki másnak nem merünk elmondani, hogy azután könyv szülessék belőle. Vallunk önszántunkból és kényszer hatására.” (Foucault) Ebből adódik talán, hogy az élvezettel mesélt és élvezettel olvasott szexualitásról szóló beszéd mindennél népszerűbb lehet.²

Ez az egyetlen jelölő az élet, ami az írás szempontjából a vágy helye, a másik helyén és a másik beszédében hozzáférhetetlen, a másik mindig beazonosíthatatlan, nem úgy reagál, ahogyan elvárnánk, sőt reakciói meglepőek.

A test, mint anyag

„Az elbeszélői horizontból kimaradó ‘pillantások’ a befogadói tekintetben válnak láthatóvá. Látjuk azt, hogy a másik be se akar lépni a férfi látóterébe. Arcokat vág, bandzsít, félrenéz, forgatja a szemét, ezekkel az önkéntelen tiltakozó gesztusokkal jelzi a meghódító látásmód kíméletlen egyoldalúságát.”
(Zsadányi Edit)

A szexualitás tere a vágy nyelvében képes a legjobban kifejeződni³, a másik az örök elérhetetlen: „Ebből ered a másik formula: az ember vágya (ha mondhatjuk ezt így) a Másik vágya. A vágy oka a Másikban van, ahonnan az ember maradékként aláhullik” (Lacan). A test a jelölő diskurzusában létrehozza a beazonosíthatatlan helyet, mozgástere a nyelv struktúrájában nyitott olvasásmódokat tesz lehetővé, mégis az *Egy nő*-ben kiaknázatlanok a női test lehetőségei. Többek között azért mert a nők benne, „csak” nők, valójában „nem léteznek”, összekeverhetők, nincsen meg teljes egészében az egyéniségük⁴.

A cím mutatja, hogy *A nő*, nem maga a nő, hanem csak egy nő, a sok nő közül egy. A mű adja magát erre az értelmezésre, valamint „Van egy nő. Szeret.” és „Van egy nő. Gyűlöl.” ellentéppáron keresztül, ami a szeretet sokrétűségét hivatott megmutatni.

A „nő” című szó magyar nyelven nől nevű ígét is jelenti, arra hogy főnévről van szó, a „van” ige és a határozatlan névmás tanúskodik. Az E/3-ben megmutatott egyik/valamelyik/akárhányadik nő csak a narrátoron keresztül „íródnak” le, jelzik mindig a viszonyukat a narrátorhoz, csak ebben a viszonyban léteznek a narrátor számára, azon túl nem. A nők számára a szövegben kijelölt hely a tárgyi pozíció, amivel az ige és az E/1 beszélő kapcsán történik valami, a *tárgyiaságuk* jelöli azt a területet, amiben a számozva vannak⁵. A nőkről szóló beszéd tárgyiasítja a nőket, a nő EP mondataiban a tárgy szerepét tölti be, nem létezik olyan független vagy objektívnek álcázott entitás, ami a mondaton belül a beszélőhöz való viszonyán kívül mást is rögzítene.

Németh Zoltán odáig is elmegy az *Egy nő* kritikájában, hogy szerinte a posztmodern már annyira posztmodern, hogy nem is létezik nemek. Palkó Gábor is a nemek felcserélhetőségéről beszél, valamint arról a fallogocentrikus magyar gondolkodást megfelelőképpen provokálhatja a mű. A nőkről szóló beszéd mindenképpen tárgyiasítja a nőket, a nő a mondatban a tárgy szerepét tölti be, nem létezik olyan független vagy objektívnek álcázott entitásként, ami a mondaton belül a beszélőhöz való viszonyán kívül mást is rögzítene.⁶ Kulcsár Szabó Ernő is felfedezi a nő eltárgyiasítását ebben a beszédben, hasonlóképpen az itt létező nők a beszélő vágyainak vannak alárendelve, mindegy, hogy kik és milyenek a nők „valójában”, mert a beszélő szemszögéből annyiban lényegesek, hogy nemük szerint nők, és hogy szereplik-e a narrátort vagy sem, hogy éppen milyen viszonyban⁷ vannak vele. Hasonlóképpen a pornográfiában ábrázolt nőkhöz képest, csak ezeken a patriarchális nyelvi kódokon keresztül képes ábrázolni a nőket. „Eszertint a pornográfia azért tárgyiasítja a nőket, mert nem tudja teljes mértékben

Új Forrás 2011/1 – Czappány Veronika: A nőiség önreferencialitása, avagy mit mondhat az Egy nő egy nőnek?

összeegyeztetni a fantáziát és a hasznosságot, a vágyat és a normát. A pornográfia által ábrázolt nők a férfiak vágyálmait tükrözik és alárendelődnek a patriarchális érdek és a társadalmi hasznosság imperatívuszainak.”

68 A sok nő lehet hogy végig egyetlen nő, vagy sok nő különböző jellemvonásai?⁸ Ha egyetlen valóságos nőt kell elválasztani a narrátortól, a valóságosan létező Esterházy Pétertől, akkor több jellemvonása is fikatív, és ellentmondásos, tehát a szöveg szintjén nem lehet ugyanaz a nő, bár időrendben változhatnak állapotai, teste kiterjedése, de nem lehet finn és magyar is példának okáért, vagy özvegy és hajadon egyszerre. Nem ugyanaz a nő⁹. A férfifölény uralja őket. A nők vagy öltözködnek és cicomázkodnak, vagy erotikus kisugárzásuk a lényeges, vagy főznek, beszélnek, hisztérikusak, minden egyes mozdulatuk egy jól megfeleltethető patriarchális kódrendszer szerint épül fel, önmagáért nincs benne a nő, mindig csak abból a szempontból lényeges, hogy kielégíti-e a narrátor amúgy kielégíthetetlen szövegbeli vágyát, vagy sem, csigázódunk: „Van egy nő. Sz. Minden porcikájából süt az érzékiség. Mindene erotikus zóna, bármije, a nagylábujja, a térdhajlata, a könyöke, a gumós zápfoga.” „Van egy nő. Sz. Tétovázik, hogy gyűlöljön-e. Ha megpillantom lebegve közeledni drapp lobogó tavaszi pelerinjében, menten unalmas leszek, mintegy varázsütésre. Egyedül ilyen unalmas nem is bírnék lenni.” Johan Goudsblom *Időrezsimek* című könyvében hosszan elemzi a férfitársadalmakra (mivel nincsen más társadalom) jellemző hatalmi uralmak megszerzésének történetét. A hatalom kiterjed a női testek zsákmányul ejtésére, a vallások gyakorlására, a fegyverek fölötti uralom és ügyesség megszerzésére. Érvelése szerint, a férfiak voltak kezdettől fogva a harcosok és állatejtő vadászók, ezért szervezettség tekintetében olyan előnyökre tettek szert, ami a nők feletti uralmat biztosította és bár ez kezdetekben a fizikai fölénnyből adódott, de később egyszerűen a biológiai átörökítő kódok mentén a szervezettség miatt lett uralkodó a férfiak világa. Gyorsaság és ügyesség terén is, mert a vadászó életmód rákényszerítette őket a versengésre, a csoportdinamikai elveknek megfelelően pedig az egymás közötti hálózat tökéletes kiépítésére a titkos jelek megértése szempontjából is. „Az emberi csoportokon belüli differenciálódás főleg az életkorra és a nemre korlátozódott. A fegyvermonopólium szónak technikai és materiális csengése van, jelentése azonban elsődlegesen szociális és a szervezéssel kapcsolatos. [...] Mindenesetre feltűnő, hogy mindenfajta szervezet közül, fölülmúlva e tekintetben a politikaiakat és a gazdaságiakat is, leginkább a katonai szervezeteket uralják a férfiak – ma már állami kötelékben. Amire szintén még inkább igaz, mint valaha: bármennyire is a testi erő, a tudás és a szervezettség hármasa határozza meg a nők és férfiak közötti hatalmi egyensúlyt, ezek közül mégiscsak a szervezettség esik a legnagyobb súllyal latba.” (Goudsblom) Nyelvi megértés szempontjából ezért is olyan lényeges, hogyan ábrázoljuk

a nőket. Mivel az ipari forradalom után megszűnt a háború intézménye, a modern korban a férfi kötelékek kifejeződését kevés dolog tudja olyan jól megmutatni, mint a foci, hiszen az imitálja a legjobban a dzsungel szabályait. A szociális háló: mindenekelőtt a csak férfiaknak kitalált játék, a foci-pályán a játékosok között sok minden eldől, (például ki a hordavezér), de abban biztosan megerősödnek, hogy ők egy csapatban játszanak. 69

Esterházy Péter 60. születésnapjára összeállított *Találunk szavakat* című gyűjteménykönyvben, ahogyan a *Kalligram* EP számában is (2000/4) számos laudáció, köszöntés a fociban való bajtársias közelségről és 'egyesülésről' szól, ami minket abban az álláspontunkban erősít meg, hogy a modern korban a férfi szervezettség és csoportkötelék egyik legerősebb kifejeződési formája a foci. „Azoknak a csoportoknak voltak a legnagyobb túlélési esélyei, ahol a férfiak mentális beállítódása a legjobban igazodott a vadászathoz, a nőké pedig a növénygyűjtéshez és a gyermekgondozáshoz. Ily módon a szociális munkamegosztás a férfiaknál robusztusabb, a nőknél viszont szelídebb tulajdonságok természetes kiválasztódását segítette elő. A férfiak „természetüktől fogva” mindinkább arra hajlottak, hogy közösen, hierarchikus vezetésű és kölcsönös versengés, illetve bajtársiasság jellemezte csoportokban töltsék az idejüket. Más szóval, előnyre tettek szert a szervezési képességek terén.” (Goudsblom) A nőekkel való kapcsolat szervezettség szempontjából azért lényegtelen, mert lakhelyükre pihenni járnak, a megszerzett ételmezt, a húst szállítják haza, idejük nagy részét többi férfitársukkal együtt töltik, túlélésük pedig azon múlik hány vadat ejtenek el (tehát mennyire tudnak szervezetten együtt dolgozni és mennyire ügyesek). A férfiak egymás között lévő verbális és nonverbális kommunikációja (ami sokszor az erőfitogatással, vagy a fizikai erő kimutatásával telik – foci, öltözőszag) a nőekkel megoszthatatlan, a csoportlélektan szabályai szerint, mivel a nő nincsen ott, nem tudja mi történik a csoporton belül, a csoportbeli történések pedig a csoporton kívüli tagokkal nem közölhetők. Az *Egy nő* ebből a szempontból egy nő, akit a nárcisztikus én a horda többi tagjával megoszt, elmeséli nekik az egy nő történetét, aki valójában sok nő és a női testek adás-vételére, a női testekkel való „kereskedelemre” hívja fel a figyelmet, ahogyan a régi társadalmakban bevett szokás volt a női testek cseréje, mert a csoportköteléket ez is erősítette. A modern korban „a fegyveres erőszak egészében véve függetlenül a testi erőttől, és így megszűnt a férfifölény bázisa” (Goudsblom). Ez a függetlenedés viszont egy lassú folyamat, hiszen a biológiai kódokban lehetetlen több ezer év viselkedési mintáit hamar átrajzolni és hamar észrevehetjük, hogy mindig ugyanazzal találkozunk.

Új Forrás 2011/1 – Czappány Veronika: A nőiség önreferencialitása, avagy mit mondhatsz az Egy nő egy nőnek?

Lacan mondata tehát, hogy a másik vágya üres hely, itt duplán igaz, Esterházy *Egy nő*jében a nőket nem értettük meg, nem kerültünk hozzájuk közelebb, csak valami adás-vétel-csere formájában a férfi narráció szemszögéből látjuk őket.

De mit mondhat az *Egy nő* egy nőnek?

70

Virágvétel

„Mert ha a nőiségről azt mondjuk, hogy valami, és van valahol, akkor az csak az átírás révén jöhetett létre, és megtartja a fordított átírás lehetőségét.”

(Judith Butler)

„Ilyenkor az álcázás végett megkeményíti hangját és oly kásás közönnyel szól hozzám, hogy elszorul a szívem, megijedek, hogy elveszíthetem, s bármit megtennék, bármit, amit kér. Csakugyan? Még virágot is hoznál árnyék? No nem, nem vagy te olyan, virágot nem hoznál. Inkább eltörnéd a kezed. Bólogat elégedetten. Rövid gondolkodás után azt felelem, igaza van, igazad van kedvesem, de azután begipszelt kézzel igenis hoznék virágot. A hasamhoz szorítva, úgy vinném, kizárólag nagy darab virág jöhetne szóba, böhöm dromedár virág, nehogy kiessék a gipsz és a hasam közt, kardvirág például, többnyire azt hoznék. Abban utaznék. Föl is ívelne a termelés. Úgy árnyék, kardvirágot hát?! Azt egyetlenem.

A kardvirágtól elbizonytalanodik és megkíván.”

A hagyományos férfi szerepek közé tartozik a virághozás, amivel udvarolni szoktunk egy nőnek, a narrátor viszont a hagyományos férfi szerepeket is megbontja, nem virághozó típus, a szerelme a beszéd hevében, a kardvirág lehetséges hozatala történetének az elmesélésében fejeződik ki. Soha nem fog virágot venni, egy imaginárius térben viszonyt megteszi, ez amit mégis érzel a másik és amitől elérzékenyül. Ettől bizonytalanodik el és itt kezdődik a vágy helye. A férfiak részéről az már szerelem, ha ilyen képzeletbeli terekben hoznak virágot. És szép ez a leírás, mert a szerelem, bár maszkulin vonalról, de megtörténik benne. Számos helyen biztosítja a narrátor az elérhetetlen másikat, a női testeket, hogy mindent megtenne értük. A test filozófiája az európai filozófiában istennel operál, a görögöktől kezdve pedig logosz övezte jelentésháló mentén létezik. Az életet, amit a másiknak szentelünk, végül nem a másik adja vissza.

Melanie Klein szerint a csecsemő azért kerül a paranoid-skizoid pozícióba rögtön megszületése után, mert az el és feltűnő anyamell megjelenését és a táplálékszerzés ilyen ritmusát szabályoznia kell. Az időérzet keletkezését is ez adja, a tárgykapcsolódás, énszerveződés és destrukció, a halálöszton is így épül fel „A csecsemőt életének első hónapjaiban olyan szadisztikus impulzusok irányítják, melyek nemcsak anyja melle, hanem testének belseje ellen is irányulnak: szeretné tartalmát kivájni, felfalni, elpusztítani minden

– szadizmusból fakadó – eszközzel.” (Klein) Az *Egy nőben* is tanúi lehetünk, hogy a táplálkozás és evés aktusa milyen szerepet játszik a kapcsolatban. A nők sokszor telefonálnak, esznek, csókolóznak, főznek, ürítenek, tehát testnedveiket cserélik ki a narrátorral, bizonyos orális kényszerben vannak. „Van egy nő. Gyűlöl. Szájszaga van. Különböző szagok jönnek ki a szájából. Ezek két csoportra oszthatók: ha evett és ha nem evett.” Ezek a tárgykivetülések a narrátor orális készletéi is és mivel az ént az elhárító mechanizmusok védik meg és tartják egyben, ennek kiváló megnyilvánulási formái hogy a jó és rossz tárgyat, a „jó” és „rossz” anyát integrálnia kell és egységesítenie az énjében. Ennek kifejeződései ebben a műben, a „Van egy nő. Szeret.”, és a „Van egy nő. Gyűlöl.” páros. A szerelem tapasztalatában ezek a korai gyerekkori élmények aktualizálódnak és a külső tárgyakhoz való viszony a belső anyáról való képtől függően változik, a mániás állapotok is ehhez köthetőek, birtokolni a testet, újra megszerezni az anyát és legyőzni a szadisztikus impulzusokat, amelyek a bűntudatból és a tárgy belekebelezésének kényszeréből adódnak. A szöveget érdemes a feminista szemponton kívül egy pszichoanalitikus elemzésnek a későbbiekben alávetni és megnézni, hogy az Anya/Nő, egy anya/több nő viszony hogyan formálódik és alakul benne.

De mit mondhat az *Egy nő* egy nőnek? A nyugati kultúrában teljesen bevett szokás a „poligámia”, azaz, hogy ha egy férfinak több nője van, az követendő dolog, ha egy nő viszont arról ír, mennyire szeret „baszni”, az rögtön obszcén és aljas. A magyar irodalom különösen prűd ebből a szempontból is. Ha egy férfi narrátor kérkedik, az méltán macsó húzás, ami a többi hímnek is követendő példa.¹⁰

Azon túl, hogy minden patriarchális nyelvi kódot alkalmaz, amit a férfiak megértenek és ami elhelyezi egy biztos ponton a férfi világban az „egy” nőket, azok a ritka „szerelmes”¹¹ pillanatok, amikor a nők kedvező helyzetben feltűntetve. De inkább: *A tipikus nő, aki mindent akar és sokat beszél*: „Illetőleg a hatodik hónapban van, nézd a picit pocit, de én ne izguljak, ő mindent vállal, és egyébként is biztosan fiú lesz. Hundert procent, és hátbavág. Mindent azonnal akar.” *A férfi erőszakról, amire „hallgat” a nő és kíváncsi*: „Nem válaszol. Megöllek, ha elhagysz, mondom, és a fejét benyomom a párnába. Ez jó mondat, ez be szokott válni, nyöszörgi, de ha megölsz, az is olyan, mintha csak képzelnéd.” Ez mindkettő tipikus példa, még tipikus példa az a nő is, aki meg akar felelni és a narrátortól a kilói után érdeklődik, valamint számos ilyen típus van, érdemes lenne ezeket a típusokat felsorolni, összevetni és analízisnek alávetni.

Tanúi lehetünk néha a férfi kiszolgáltatottságnak is, annak, amikor az irányítás átengedődik és a tárgy feletti uralom nem lesz annyira lényeges.

A szerelem, ami a különbözőség által létezik, létrejön a hétköznapiakban és a profánban fenséges. „De hogy én csak ne legyek ennyire önhitt, hát az már csak nem leolvasható az arcáról, hogy énrólam is szó volna itt... Miért, kiről másról? Erre megint hengegőn húzogatója a vállait, ó, ez a hosszú, viharos élet, és vigyorog. Holnap jön. Annyit gyanakszom, amennyit nem szégyellek.”

72 Szép könyv az *Egy nő*. Kár, hogy egy feminista, gender elemzés számára csak mélyebbre és és jobban bebetonozza a megunt szerepeket, valamint nemhogy provokálást, hanem belenyugvást idézett elő¹² a fallogocentrikus gondolkodásban a női testről szóló beszédben, és hasonló tematikájú és beszámozott nevű nőkről szóló könyvek követik (*1000 és 3*) nagy sikerrel, amik inkább árulják a női testeket, mint dicsérik, de fennen hangoztatják, hogy ezek „a női testeknek állított szentélyek”, ezek a könyvek. Ahogyan a ház, a kert, a család, a gyerek, az épület és a kerti sövény sem cserélhető és változatható össze-vissza minden felelősség nélkül, úgy a nők sem? A valóság néha megtréfálja a fikciót és fordítva, a feministáknak elég ha csak „a fehér Apák” jóváhagyását követelik a területért, amit kivívtak maguknak?

Végül álljon itt egy szép idézet egy képzelte szerelemről: „Van egy nő. Szeret. De azért nem hal bele. Elegáns, karcsú fiatalember voltam, amikor egy ízben vittem neki hóvirágot, noha nem szoktam nőknek hóvirágot vinni (kardot se), mégis időről időre megesik, hogy viszek nőnek hóvirágot (ritkábban kardot). Ilyenkor legott, és újra meg újra váratlanul, lelkifurdalásom támad, az árulás zsidogató, mandulás érzése. Mikor erről beszámoltam, buzgón bólogatott, helyeselte magamra vonatkozó viszolygásomat. Evvel a tusakodással, mondta pedánsan, és vízbe tette a virágot, akár szerelmes is lehetnél belém.”

¹ „Az analízis másra tanít minket, egészen másra, arra, hogy nem az vagyok, aki éppen azt gondolja, hogy vagyok, azon egyszerű oknál fogva, hogy amikor azt gondolom, hogy vagyok, a Másik helyett gondolkozom. Másvalaki vagyok, mint aki azt gondolja, hogy vagyok, így lehetséges az, hogy a beszélő egyén - ahogyan az analitikus tapasztalat elénk állítja - egészen másféleképpen látszik strukturálódni, mint a mindenkori egyén. A filozófia fejlődése pedig visszamenőleg könnyen delíriumnak tűnhet számunkra - termékeny delíriumnak, de delíriumnak.” (Jacques Lacan: *Részletek a Hamlet szemináriumból*, *Thalassa* 1993/2)

² A Sollosy Judit által angolra fordított *Egy nő, She loves me* címet viselő könyv a legtöbbet megért kiadás.

³ Horváth Györgyi és Rácz I. Péter: *Nő a vágya. Az erotikus beszédmód újrairási kísérlete* című tanulmányukban kifejtik, hogy az olvasás mentén hogyan fejthető meg ez a vágy Esterházy tárgyalt szövegében. (*Nő a vágya. Az erotikus beszédmód újrairási kísérlete*, *Kalligram* 2000/4)

⁴ Mint Kulcsár Szabó Ernő, „a testiség nyelve helyett többnyire csak a nőt – mint figurát, karaktert és példányt – tudja a szöveg látósögébe hozni.” (*Esterházy Péter*, *Kalligram* Könyvkiadó, 1996) és mint Zsadányi Edit is kifejtette.

⁵ Lásd még Kükorely Endre: *Ezer és 3, avagy a nőkben rejlé szív* című könyvét a számozott nőkről, ahol a „nőben” szíven kívül, a nőnek eltárgyasodott, elidegenedett teste is van, a férfi narrációnak megfelelően a lehető legmaximálisabban kihasználva arra, hogy csak a férfiuralmi kódoknak meg-

felelően le„szerepelhessen”. A patriarchális rendszer a posztkommunista országokban könyörtelen, ha ír a nőről, tárgyiasít, a nőnek elsősorban teste van.

⁶ Lásd még: „Minden újabb lapozás megismétli a férfi-nő kettősségre épülő mintát, a lapozások, ismétlések ráébresztik a befogadót ennek a háttéralakzatnak a könyörtelenségére. A női figura csak úgy jelenhet meg ebben a diszkurzív rendben, ha belép a kijelölt sorsba.” (Zsadányi Edit: *„Lesem az arcát, nem néz vissza”*. *Kalligram*, 2000/4.) Már Kulcsár Szabó Ernő is megpróbálta erre felhívni a figyelmet, a kritika érzéketlen maradt erre a látásmódra az *Egy nő* kapcsán: „Tárgynak ez esetben a nőiség mibenlétén és a nőről való gondolkodás kultúráján keresztül értelmezett testiséget nevezhetnénk. [...] S ezzel lényegében itt sem előre tekint, hanem visszafelé fordul: elbeszélői értékrendjén keresztül a klasszikus-modern női szerepértelmezés eredetiségévé erősíti meg saját pozícióiban.”

73

⁷ Például: „Megint beteg. Tudtam volna, nem jöttem volna. Folyik az orra. Már négy nap s éjszaka folyik, jóllehet az folyt a legkevésbé, minden, csak az nem. Mivel érdemtelmem én ezt ki? Künn a ragyogó indus nap, belül ez a taknyozás. A gyöngyöző verítéket gondoltam neki, ha már én nem mehetek ki.” (42) Erre még számos példát lehet mondani, szinte bármelyik számozott nőnél ezzel találkozunk.

⁸ Csáki Judit is felteszi recenziójában ezeket a kérdéseket, sőt a legkönnyebb kérdésnek nevezi azt, hogy hány nő az egy nő és ő is kitér arra az oly sokat idézett Nadas Péter fül-szövegre, hogy a magyar irodalomban, 1995-ben lettek néven nevezve először a csúnya szavak, akkor lett először nagykorú... Kulcsár Szabó Ernő szerint a könyv inkább kerületi a néven nevezést. (Csáki Judit: *Esterházy Péter: Egy nő. Kritika*, 1995/10)

⁹ De megnyugodhatunk, mert Bakács Tibor Settenkedő szerint: „A cím filozófiai értelemben helyes, mert csak EGY nő van az ember életében, még akkor is, ha halomba kúrja őket.” (*Csak egy nő, Magyar Narancs* 1995/22)

¹⁰ „Mi férfiak. Vajon ehhez mit szólnak, vagy tudnak hozzátenni a női olvasók, nem tudom. De nem is érdekel, mert én is macho vagyok.” (Bakács Tibor Settenkedő)

¹¹ Bár Gerold László szerint nem létezik szerelem a műben, a narrátor csak önmagát szereti és kitarulkozik, de ez akkor minden műre igaz, ha az alkotást nárcisztikus énkivetülésnek tekintjük. (*Egy férfi, Híd* 1996/1)

¹² „Fölmerülhet a kérdés, hogy fallogocentriskussággal joggal vádolható magyar közgondolkodás számára nem produktív szerepű-e egy ilyen kérdésfeltevéseiben provokatív könyv.” (Palkó Gábor: *A meztelen magyar férfi (nő)*. *Tiszatáj* 1996/5) Nem volt az.

Új Forrás 2011/1 – Czappány Veronika: A nőiség önrreferencialitása, avagy mit mondhat az Egy/nő egy nőnek? Esterházy Miklós szemüvege (1996/2009), fotó: 30 x 45 cm

